

Gönderim Tarihi: 28.03.2022
Kabul Tarihi: 17.05.2022
Yayımlanma Tarihi: 26.06.2022

Kadınların Dini Sosyalleşme Sürecinde Kur'an Kurslarının Rolü: Kırıkkale Örneği*

Serap Yardımcı

Yüksek Lisans Mezunu, Hitit Üniversitesi, Kırıkkale Müftülüğü Kur'an Kursu Öğreticisi.

Master's Degree, Hitit University, Kırıkkale Muftiate Staff of the Quran Course

Kırıkkale / Turkey

e-posta: serapyardimci3@gmail.com

ORCID orcid.org/0000-0002-9706-7732

Yakup ÇOŞTU

Prof. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

Professor Doctor, Hitit University, Theology Faculty, Department of Sociology of Religion
Çorum / Turkey

e-posta: yakupcostu@hitit.edu.tr

ORCID orcid.org/0000-0002-5672-9226

Atıf/Cite as: Yardımcı, Serap-Coştu, Yakup. "Kadınların Dini Sosyalleşme Sürecinde Kur'an Kurslarının Rolü: Kırıkkale Örneği" Kalemname, 7/13 (Haziran 2022), 125-146.

Öz

Yaygın bir din eğitimi kurumu olan Kur'an Kursları fertlerin dini davranışlarında, düşüncelerinde etkileyici olmakla birlikte, bireysel ve toplumsal dayanışmayı, birlik-beraberliği ve sosyalleşmeyi sağlayan önemli bir kurumdur. Dini, maddi ve manevi unsurların benimsenmesi, aktarılması ve yaşatılması açısından Kur'an Kursları dini sosyalleşme alanlarıdır. Diyanet İşleri Başkanlığınca kadınlara yönelik yürütülen Kur'an Kursları, dini eğitimin yanında kursa katılan kadınların sosyalleşme süreçlerinde katkı sağlayan kurumlardır. Bu çalışmada Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı 12 Kur'an kursuna devam eden, yaşları 33 ile 60 arasında değişen 24 katılımcı ile görüşme yapılarak Kur'an Kurslarının yetişkin kadınların dini sosyalleşmesine olan katkıları ortaya konulmuştur. Nitel araştırma tekniği ile toplanan veriler üzerinden gerçekleştirilen içerik analizi sonucuna göre, Kur'an Kurslarının din eğitimi hizmetinin verildiği bir yaygın eğitim merkezi olmasının yanı sıra; yetişkin kadınlar için manevi doyum merkezi, ailevi, dini ve psikolojik sorunlara çözüm aranan ve fiili olarak danışmanlık hizmetlerinin alındığı, dini içerikli sosyalleşme alanlarının oluşturulması ve buna yönelik uygulamaların yapıldığı dini sosyalleşme merkezi olarak çok yönlü bir kurum olduğu tespit edilmiştir.

* Bu makale, aynı isimle tamamlanan (Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2022) yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dini Sosyalleşme, Kur'an Kursu, Kadın, Kırıkkale

The Role of Quran Courses in the Process of Religious Socialization of Women: The Case of Kırıkkale

Abstract

Qur'an courses, which are a non-formal religious education institution, are an important institution that provides individual and social solidarity, unity and socialization, as well as being impressive in the religious behaviours and thoughts of individuals. Qur'an courses are field of religious socialization in terms of adopting and transferring religious, material and spiritual elements. Qur'an courses for women conducted by The Directorate of Religious Affairs are institutions that contribute to the socialization processes of women who attend the course, as well as religious education.

In this study, the contribution of the Qur'an Courses to the religious socialization of adult women was revealed by interviewing 24 participants aged between 33 and 60 who attend 12 Qur'an Courses affiliated to Kırıkkale Provincial Mufti. According to the results of the content analysis carried out on the data collected with the qualitative research technique, besides the Qur'an Courses being a non-formal education centre where religious education services are provided; the spiritual satisfaction centre for adult women has revealed that it is a multi-faceted institution where solutions are sought for family, religious and psychological problems and where counselling services are received.

Keywords: Religious Socialization, Qur'an Course, Woman, Kırıkkale

GİRİŞ

Sosyalleşme bireyin, doğumundan ölümüne kadar hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreçte sosyalleşmeyi sağlayan en önemli kurumlardan biri de dindir. Din insanları aynı amaç etrafında birleştirirken, dini pratikler vasıtasıyla oluşan sosyalleşme ortamları da bu süreçte ayrıca önem kazanmaktadır. Bu ortamlarda meydana gelen dini pratikler, faaliyetler, organizasyonlar bir taraftan toplumsal bütünlüğün oluşmasına katkı sağlarken diğer yandan bireylerin zamanlarını kaliteli geçirmesine olanak sağlar.

Din ve toplum karşılıklı etkileşim içerisinde olan sosyal bir olgudur. Dini sosyalleşme ise sosyalleşme süreci içerisinde gerçekleşen, bireyin toplumun dini norm ve kaidelerini, inanç ve uygulamalarını benimsediği ve içselleştirdiği bir süreç olarak tarif edilmektedir.¹ Din unsuru bireysel olduğu kadar toplumun çeşitli kurumsal yapıları ile de yakın ilişki içerisinde. İslam'ın geldiği ilk yıllardan itibaren tarih boyunca Kur'an-ı Kerim ve İslam dini esaslarının eğitimi önemli olmuş, dini eğitim yapan kurumlar toplum tarafından ilgi görmüştür. Yaygın bir din eğitimi kurumu olan Kur'an Kursları fertlerin dini davranışlarında, düşüncelerinde etkileyici olmakla birlikte, bireysel ve toplumsal

¹ Yakup Çoştu, "Toplumsallaşma ve Din", *Din Sosyolojisi*, ed. İhsan Çapçioğlu ve Niyazi Akyüz (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 374-375.

dayanışmayı, birlik-beraberliği ve sosyalleşmeyi sağlayan önemli bir yapı olarak işlevselliğini korumuştur. Bir topluluğun toplum olma bilincine varma sürecinde dini, maddi ve manevi unsurların benimsenmesi, aktarılması ve yaşatılması açısından Kur'an Kursları dini sosyalleşme alanlarıdır. Kadınlara yönelik yürütülen Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak eğitim faaliyeti yürüten, dini eğitimin yanında, kursa katılan kadınların sosyalleşmesine ve bu açıdan dini sosyalleşmeye önemli katkı sağlayan kurumlardır.

Kur'an Kurslarının yüklendiği temel misyonlar açısından dini sosyalleşme; dini, milli ve manevi içeriklerle bütünleştirilmiş toplu ibadetler ve sosyal faaliyetler bünyesinde gerçekleşmektedir. Sunulan bu hizmetler sosyal algıları yüksek, toplumla bütünleşen, kendini ve çevresini doğru davranış biçimleriyle değiştirebilen ve geliştirebilen bireyler yetişmesine katkı sağlamaktadır. Kur'an Kursları, yaş, eğitim ve sosyo-ekonomik açıdan birbirinden farklı yetişkin kadınların; farklı sosyal çevrelerde, dini içeriklerden beslenmiş kaliteli zaman dilimleri geçirmesi açısından da dini sosyalleşme sürecinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Kur'an Kursları eğitim hizmetinin yanı sıra, sosyalleştirme, psikolojik ve aile danışmanlığı gibi işlevleri de yerine getirmektedir. Ülkemizde Kur'an Kursları her yaş grubundan, her meslek ve etnik gruptan kişilere eğitim vermekle birlikte; bireye sosyal bir ortam sağlamak aynı zamanda aile ve toplum hayatında dinin gereklerinin yerine getirilmesi açısından da rehberlik hizmeti vermektedir.

Kur'an Kursları kadınlara yaşadıkları ev ortamlarının haricinde, din eğitimi ve sosyalleşme alanlarının birleştirilmesiyle oluşan dini sosyalleşme ortamları sunan bir hizmet alanına sahiptir. Aynı zamanda fiili olarak danışmanlık hizmetlerinin yürütüldüğü bu ortamlar; mutlu, manevi açıdan doyuma ulaşmış, kendini gerçekleştirmiş eğitilmiş ve donanımlı kadınların yetiştirilmesine önemli katkı sağlar.²

Bu çalışmada bir yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an Kurslarının, Kırıkkale ili özelinde yetişkin kadınların dini sosyalleşmesine olan katkıları ortaya konulmuştur. Bu çalışmayla; Kur'an Kurslarının kadının dini sosyalleşme sürecindeki rolünün bireysel ve toplumsal olarak önemi, cemaatle yapılan ibadetlerin ve sosyal aktivitelerin, kadınların dini yaşantısına olan psikolojik ve sosyal etkilerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. DİB'in 'İhtiyaç Odaklı Din Eğitimi Programı'nın amaçlarından biri olan dini sosyalleşme unsurunun sahada yapılan uygulamalar çerçevesinde yetişkin kadınlar üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak, dini sosyalleşmenin daha etkili şekilde yürütülebilmesi ve daha fazla kadın kitlesine ulaşılması açısından yetkili kurumlar için bir veri kaynağı oluşturulması hedeflenmiştir.

Bu çalışma, Kur'an Kurslarının fonksiyonlarının ortaya konulması, Kur'an Kurslarıncı hedeflenen ve yürütülen faaliyetlerin, bireysel ve toplumsal olarak dini yaşamdaki olumlu değişimlerin gerçekleştirilmesine olan katkısının analiz edilmesi, kadınların dini sosyalleşmesine yönelik

² Bkz. Mehmet Akif Kılavuz. *Kur'an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Yayınları, 1. Baskı, 2005; Ahmet Koç. "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi." *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. vd. 375-405. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Baskı, 2014; Abdullah İnce. "(Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Diyanet İlmî Dergisi* 53/2 (Nisan 2017), 149-174; Feyza Nur Alparslan Özkan. "Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kur'an Kursları" *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (Haziran 2017), 65-82

planlamaların genişletilmesi ve geliştirilmesi için bilimsel bir veri oluşturmak açısından önemlidir.

Kur'an Kurslarının kadınların dini sosyalleşmeleri üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, temel problem "Kur'an Kurslarının, Kırıkkale ilinde bu kurslara devam eden yetişkin kadınların dini sosyalleşme sürecine katkıları nelerdir?" sorusuna dayandırılmıştır. Çalışmanın alt problemleri açısından ise; kursların kadınların sağlıklı bir dini ve ahlaki gelişim göstermelerine, kendisine ve çevresine karşı inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğü çerçevesinde davranmanın önemini fark etmelerine, İslam ahlakını yansıtan güzel davranışlar sergilemelerine olan katkıları araştırılmıştır. Ayrıca milli birlik ve beraberlik duygusunu geliştirmek, temel ahlaki ilkeler çerçevesinde iyiye, güzele ve doğruya yöneltmek ve aynı zamanda toplumsal sosyalizasyonu sağlamak açısından Kur'an Kurslarının işlevselliği incelenmiştir.

Çalışmada katılımcıların Kur'an kurslarında dini sosyalleşme anlamında edindikleri deneyimlerin derinlemesine araştırılarak ortaya konulması açısından nitel araştırma modellerinden biri olan olgubilim araştırmaları dikkate alınmıştır. Olgubilim deseni, bireylerin gündelik yaşantılarından yola çıkarak bilinçli deneyimler üzerine odaklanır ve deneyimlerin bu bireyler tarafından nasıl anlamlandırıldıklarını ortaya çıkarmak için kullanılır.³ Bu araştırmalar nitel araştırmalar çerçevesinde "görüşme, doküman analizi ve gözlem gibi nitel veri toplama yöntemlerini kullanarak olay ve algıların doğal ortamda bütüncül bir şekilde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar"⁴ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda kadınların, bir sosyalleşme aracı olarak Kur'an Kurslarına yüklediği anlam olgubilim açısından çalışmanın odak noktasına yerleştirilmiştir.

2019-2020 verilerine göre, Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı 'Temel ve Kısa Süreli Eğitim Programı' kapsamında hizmet veren ilçeler dahil olmamak üzere toplam 74 Kur'an Kursu ve bu kurslara devam eden 1570 kadın kurs katılımcısı bulunmaktadır.⁵ Çalışma grubumuz, Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı Kırıkkale merkezde bulunan 12 Kur'an kursunda (Nokta Kur'an Kursu, Bağlarbaşı Kur'an Kursu, İhsaniye Kur'an Kursu, Yeşil Camii Kur'an Kursu, Prof. Dr. Beşir Atalay Kur'an Kursu, Furkan Camii Kur'an Kursu, Atatepe Camii Kur'an Kursu, Fırınlı Camii Kur'an Kursu, Karakaya Camii Kur'an Kursu, Fatih Camii Kur'an Kursu, Sanayi Kur'an Kursu, Nur Camii Kur'an Kursu) en az iki eğitim-öğretim dönemi kursa devam etmiş, yaşları 33-60 olarak değişen 24 yetişkin kurs katılımcısından oluşmaktadır. Söz konusu kursların belirlenmesinde kursların il merkezinde bulunması ve öğrenci sayılarının fazla olması esas alınmıştır. Çalışma grubunun tespitinde kartopu modeli kullanılmıştır. Bu modele göre çalışma grubunun belirlenmesinde, öncelikle çalışma alanına ait birimlerden birisi ile temas kurulur ve temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimin yardımıyla üçüncü birime gidilmektedir.⁶ Bu yöntemle öncelikle söz konusu kursların birinde görev yapan kurs öğreticisi ile temas kurulmuş, bu öğreticinin kursunda bulunan öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde öğrenciler kendi istekleri ile çalışmaya katılım sağlamışlardır. Aynı şekilde il

³ Michael Burawoy, "Reconstructing social theories", *Power and Resistance in the Modern Metropolis*, ed. Michael Burawoy vd. (Berkeley: University of California Press, 1991), 9.

⁴ Ali Yıldırım vd., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 39.

⁵ 2019-2020 Yılına Ait Kırıkkale İl Müftülüğü'ne Bağlı Kuran Kursları ile İlgili Genel Bilgiler (01.05.2020).

⁶ Yahşi Yazıcıoğlu vd., *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2014), 45.

merkezinde öğrenci yoğunluğu esas alınarak seçilen diğer kursların öğreticileri ile temas kurularak söz konusu katılımcılar ile görüşmeler sağlanmıştır. Bu şekilde, bir kartopunun büyümesi gibi çalışma grubunun büyüklüğü genişlemiş ve il merkezinde bulunan 12 Kur'an kursunda toplam 24 katılımcıya ulaşılmıştır. Satürasyonun (verilerin doygunluğa ulaşması) ortaya çıkmasıyla görüşmeler sonlandırılmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan görüşme tekniğinin bu çalışma için en uygun veri toplama aracı olduğuna karar verilmiş, bu tekniklerden ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği seçilmiştir. Görüşme tekniği, bireylerin kendi açısından gerçekliğe yüklediği anlamları, tanımları elde etmenin en uygun aracıdır.⁷ Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları açısından 2019-2020 verilerine göre Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı toplam 74 Kur'an Kursu içerisinde seçilen yukarıda ifade edilen 12 Kur'an Kursuna devam eden 24 yetişkin kadın Kur'an Kursu öğrencisi dikkate alınmıştır. Araştırma 24 katılımcının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulan sorulara verdiği cevapların doğru ve samimi olduğu varsayımı ile sınırlıdır. Bu anlamda çalışma, seçilen çalışma grubu ve çalışmanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.

1. DİNİ SOSYALLEŞME

Bireyin doğumuyla başlayıp hayatı boyunca devam eden sosyalleşmenin, bireyin ait olduğu toplumun kültürünü ve değerlerini öğrenmesi ve benimsemesi ile ortaya çıkan bir etkileşim süreci olduğundan bahsedilirken aynı zamanda sosyalleşmenin, topluma ait kültürün yeni kuşaklara aktarılmasını sağlayan bir araç, bir eğitim ve öğretim süreci olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda din unsurunun da bu sürecin ayrılmaz parçası olduğu bilinmektedir.⁸ Temelde sosyalleşme teorisinden beslenen dini sosyalleşme, bireyin sosyal bir anlam içerisinde toplumun dini norm ve kaidelerini, inanç ve uygulamalarını benimsediği ve içselleştirdiği, toplumun da dini ve kültürel unsurları bireye aktardığı bir süreç olarak da tarif edilebilir.⁹

Dini davranışlar doğuştan gelen davranışlar değil, kişinin içinde yaşamış olduğu sosyal çevreden etkilenmesi neticesinde öğrenilerek gerçekleşen bir durumdur. Bireyin dini sosyalleşmesinde aile, okul, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları vb. gibi faktörler oldukça önemlidir. Yukarıda ifade edilen kurumları içerisinde barındıran ve aynı zamanda bireyin dini düşüncesinin oluşmasında ve şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan bu süreç, bireyin ait olduğu toplumda kendini gerçekleştirme adına önemli katkılar sağlamaktadır. Dini sosyalleşmenin gerçekleştiği süreçte önemli etkiye sahip olan durumlar arasında, bireyin karakteristik yapısı, içinde bulunulan coğrafya ve

⁷ F. Keith Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep A (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014), 166.

⁸ Yakup Çoştü ve Elif Büşra Kocalan, "Religious Socialization in Turkey", *Sociology of Religion in Turkey*, ed. Z. Ağılkaya-Şahin, A. Yapıcı, S. Demmrich, (İstanbul: Çamlıca Publications, 2021), 99-103.

⁹ Mehmet Birekul, "Aile ve Dini Sosyalleşme", *Aile Sosyolojisi Yazıları*, ed. Mustafa Aydın (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 147.

toplum yapısı, aile yapısı ve bireyin gelişimsel durumu sayılabilir.¹⁰

Dini sosyalleşme bireyin yaşamında sadece belli bir zaman diliminde yer almaz, sosyalleşme sürecine paralel olarak doğumla başlayıp bireyin ömrünün sonuna kadar devam eder. İnsanın yaşamı boyunca her yaş evresinde ve bulunduğu konuma bağlı olarak yeni roller öğrenmesinde ve bu rollere uyum sağlamasında etkili olmaktadır. Dini tutumların şekillenmesinde, dini sosyalleşmenin oldukça önemli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bireyin benimsemiş olduğu dini tutum ve anlayışların, kültürel ve toplumsal bir ortamda sosyalleşmeyle birlikte şekil bulduğunu görmekteyiz.

Dini sosyalleşme, sosyalleşme süreci içerisinde ve ona bağlı olarak gelişmektedir. Her toplumun kendine mahsus maddi-kültürü olduğu gibi, manevi-dini kültürü de vardır. Birey sosyalleşme süreci içerisinde bu iki kültürden de etkilenmektedir ve bu öğeleri öğrenme süreci ile içselleştirmektedir. Bu yüzden bireyin dini tercihi, dini gelişimi ve dini uyumu sosyalleşme içerisinde yer alır. Birey doğduğunda, dini-kültürel yönüyle doğmaz ancak sosyalleşmeyle bu tarafını edinir ve gelişir.¹¹ Buradan hareketle dini sosyalleşme, “kişinin toplumun dini kültür unsurları, değerleri, sembolleri ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece dini kişiliğinin oluşmasından ibaret bulunan bir süreç olarak”¹² tanımlanmaktadır. Dini tutumlar, toplumsal ve kültürel ortamda sosyalleşme sürecinde şekillendiği için dini sosyalleşme, kişinin, içinde yaşayıp kültürünü paylaştığı toplumun bütün yönleri ile dini inanç, norm ve pratiklerini öğrenip içselleştirmesidir.¹³

Kişilik oluşturma sürecinde sosyalleşmenin alt unsuru olarak görülen dini sosyalleşme süreci önemli bir işleve sahiptir. Nesilden nesile aktarılan dini normlar ve değerler ayrıca dini kültür, kişilik gelişiminde de bir nevi eğitim öğretim görevi üstlenmektedir. Kur’an’ın “Allah sizi analarınızın karnından, sizi hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı”¹⁴ ifadesi ve Hz. Muhammed’in “Her çocuk fitrat üzere doğar, sonra anası, babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar”¹⁵ şeklindeki beyanı kişilik gelişiminde sosyalleşme ve aynı zamanda dini sosyalleşme süreçlerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Dini tercihler ve kabuller, bireyin içinde yaşadığı sosyal çevre nasıl ise o doğrultuda öğretilir, ya da birey etkileşim şeklinde bunu öğrenir. Dolayısıyla din her toplumda var olan ve etkisini canlı tutan bir fenomendir. Dini inancın kişilik gelişimine olan katkısını ortaya koyarken bunun gerçekleşmesinde toplumsal değer ve kodların yadsınamaz etkisinin olduğu ve kültürel ve dinsel unsurların benimsenmesiyle bu sürecin sürdürüldüğü görülmektedir. Bu noktada Günay, dini sosyalleşmeyi kısaca şöyle formüleştirebilir. “Dini Sosyalleşme = İnsan Fıtratı x Toplum-Kültür-Din= Dini Kişilik ya da Kişisel Dindarlıktır.”¹⁶ Bu noktada bireylerin dini sosyalleşmesi, “bireyin doğuştan getirdiği beşerî

¹⁰ Yakup Çoştı. “Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (Nisan 2009): 134-137.

¹¹ Yakup Çoştı, *Toplumsallaşma ve Dindarlık (Samsun Örneği)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 84.

¹² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), 169.

¹³ Ejder Okumuş, “Din ve Sosyalleşme”, *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/11(Eylül 2014), 443.

¹⁴ Kur’an-ı Kerim Meali, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), Nahl 16/78.

¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Hadislerle İslam” (Erişim 1 Ocak 2022).

¹⁶ Günay, *Din Sosyolojisi*, 422.

eğilim ya da yeteneğin belirli toplumsal ve kültürel koşullarla etkileşimi sonucu oluşan bir süreç”¹⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. KUR’AN KURSLARI

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan, toplumun dini ihtiyaçlarına yönelik faaliyet gösteren Kur’an Kursları, değişen öğrenci profili ve yüklendiği misyon itibari ile önemli bir yaygın din eğitimi vasıtası olma özelliği gösteren kurumdur. Yaygın din eğitimi etkinlikleri “örgün eğitime hiç girmemiş, örgün eğitime devam eden, bu eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış ya da onu bitirmiş olan, farklı yaş gruplarındaki öğrencilere”, kısa süreli programlar uygulanarak gerçekleştirilmektedir.¹⁸

Bu kurslar dini eğitimin yanında, katılımcıların problemlerinin çözülmesinde ve toplumsal sosyalleşmelerinin sağlanması noktasında önemli katkı ve işlevlere sahiptir. Yaygın din eğitimi, örgün eğitimin boş bıraktığı kısımları doldurmaya çalışmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur’an Kursları, her yaş grubunda katılımcı kadınlara dini eğitimin yanında yaşamları boyu ihtiyaç duydukları sosyal konularda da katkı sağlamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen bu görev, belli bir program dâhilinde, hizmet verilen kitlenin, farklı ihtiyaçlarına göre de cevap verebilmek üzere “Kur’an Kursları Öğretim Programı” adı altında bir program geliştirmiştir.¹⁹

1965 yılında, ‘Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı’ kurulmuş, bu Dairenin bünyesinde yer alan “Olgunlaştırma Müdürlüğü” tarafından eğitim hizmetleri yürütülmeye başlamıştır, sonrasında ise 1984 yılında “Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı” olarak değiştirilen ve Din Eğitimi, Hizmet İçi Eğitim ve Program Geliştirme Şubesi Müdürlükleri olarak üç ayrı şube şeklinde teşekkül ettirilmiştir.²⁰ Söz konusu Program Geliştirme Şubesi Müdürlükleri toplumun her kesimi için farklı kategorilerde gelişen ihtiyaçlar ve temel hedefler doğrultusunda Kur’an Kursları Öğretim Programları başlığı altında birçok öğretim programı hazırlamıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumun dini ihtiyacı olan Kur’an ve dini bilgiler öğretimi gereksinimini karşılamak üzere farklı yıllarda çıkardığı ve uygulamaya koyduğu eğitim programları bulunmaktadır. Kur’an kurslarının yerine getirmiş olduğu faaliyetler, eğitim çeşidi olarak bazı kategorilerde ortaya konulmaktadır. Bu kategoriler farklı kesimlere hizmet veren, amaç ve müfredat bakımından birbirinden farklı temel ilkeler noktasından hareketle, aynı zamanda birbirleriyle bağlantılı olarak Kur’an kurslarının yerine getirmiş olduğu faaliyetler, ilgili yönetmelikte²¹ ifade edilmektedir.

‘İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Programı’nda toplumun tüm kesiminin Kur’an eğitiminden etkin bir şekilde yararlanabilmesi hedeflenmektedir. Bu programlarda isteğe göre saatler veya günler değişebilmektedir. Dersler ise; diğer kurslarda olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okuma, iman,

¹⁷ Günay, *Din Sosyolojisi*, 443.

¹⁸ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1996), 185.

¹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Hukuk Müşavirliği”, Kur’an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği (Erişim 13 Ocak 2022).

²⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Terme Müftülüğü” (Erişim 13 Ocak 2022).

²¹ Bu çalışmada kadınların dini eğitimi çerçevesinde Kur’an Kurslarında Temel Öğretim programına dahil olan ihtiyaç odaklı Kur’an kursları programı temel alınmıştır. Diğer programlar çalışmanın sınırlandırılması açısından değerlendirilmeye alınmamıştır.

ibadet, ahlak konuları, temel dini bilgiler ve Hz. Peygamber'in hayatından oluşmaktadır.²²

'İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı' 32 haftalık bir eğitimden oluşmaktadır.²³ Kurslarda eğitim Temel Öğretim ve Ek Öğretim Programları olarak iki boyutta uygulanmakta olup bu programlar başkanlıkça her yıl bölgesel talep ve şartlara göre belirlenen eğitim-öğretim takvimi doğrultusunda 4 dönem halinde yürütülmektedir. Her eğitim-öğretim dönemi süre bakımından kendi içinde müstakildir ve her dönem 8 haftadan oluşur.²⁴

Kurslarda yıllık uygulanması gereken plana göre, 8 ay ve 32 hafta süreli Kur'an kursları Öğretim Programı çerçevesinde Kur'an kurslarında, Kur'an-ı Kerim dersi haftada 12 saat, İtikat dersi haftada 2 saat, İbadet dersi haftada 2 saat, Ahlak dersi haftada 1 saat, Siyer dersi haftada 1 saat olmak üzere toplam 18 saat ders okutulur.²⁵

'İhtiyaç Odaklı Kur'an kursları Öğretim Programları' kapsamında yer alan programlardan biri de vatandaşlarımızın Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler noktasında temel düzeyde bilgi ve beceri kazanmalarına, böylece sağlıklı bir dini ve ahlaki gelişim göstermelerine katkı sağlamayı amaçlayan 'Temel Öğretim Programı'dır. Söz konusu program, alandan gelen geri bildirimler, sahaya yönelik yapılan anket çalışmaları, gelişen ve değişen sosyo-kültürel şartlar, muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri göz önünde bulundurularak güncellenmiştir.²⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012 (DİB İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı) yılında Kur'an kursu hizmetlerinden daha fazla insanın faydalanması doğrultusunda 'ihtiyaç odaklı öğretim programı' geliştirmiş ve ülke genelinde uygulamaya koymuştur. Genel olarak ders saatlerinin daha esnek hale getirilmesi ekseninde hazırlanan programda Kur'an kursları, "milli birlik ve beraberliği pekiştiren, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendiren, vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi milli değerleri aşıl原因 ve bir arada yaşama bilincinin oluşmasına katkıda bulunan kurumlar olarak tanımlanmıştır".²⁷

Kur'an Kursları, İslam dini değer ve normlarının, insan hayatının anlamlandırılmasına katkı sağlayarak bireyin karşılaştığı problemlere karşı kendi çözümlerini bulmalarında yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda dini ibadetleri kişinin davranışlarına yansıtmasında rol model olmak, kursların en önemli işlevlerindedir. Kurslar, İslam dininin inanç ilkelerinde yeri olmayan batıl inanç ve hurafelere karşı katılımcıları bilinçlendirmeye çalışmaktadır. Hz. Peygamberin örnek yaşantısı gözler önüne serilerek, insanların yaşamının şekillenmesinde yardımcı olunmaktadır. Dini ve itikadî konularda bilgilendirilen katılımcıların, edindikleri bilgileri içselleştirmeleri sonucunda manevi anlamda bir doyuma ulaşmaları hedeflenmektedir.²⁸

Türkiye'de bir yaygın eğitim kurumu olan Kur'an Kursları, bu kurslara devam eden kadınlar açısından bakıldığında, onların sosyalleşmesinde fonksiyonel olduğu için, yetişkin kadın öğrenciler

²² Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü", Program Geliştirme Daire Başkanlığı, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı 2019 (Erişim 13 Ocak 2022).

²³ DİB, "Hukuk Müşavirliği".

²⁴ DİB, "Hukuk Müşavirliği".

²⁵ DİB, "Hukuk Müşavirliği".

²⁶ DİB, "Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü".

²⁷ Abdullah İnce, "Türkiye'de Yetişkin Kadınlara Yönelik Kur'an Kursları Politika ve Uygulama Önerileri", *Seta* Sayı 254 (Ağustos 2018), 11.

²⁸ İnce, "Türkiye'de Yetişkin Kadınlara Yönelik Kur'an Kursları Politika ve Uygulama Önerileri", 17.

için manevi doyum yeri, dini, psikolojik ve ailevi problemlerini paylaştıkları ve fiili olarak danışmanlık hizmeti aldıkları bir kurum olarak görülebilmektedir.²⁹

Kur'an Kurslarının Müslüman bireylerin içinde yaşadıkları toplumun dini kültürünü, değerlerini, dini yaşantısını, geleneklerini vs. öğrenmelerinde, bunları yaşamlarına geçirmelerinde, çevrelerindeki Müslüman bireylerle birlikte bu etkinliklere katılmalarında, çevrelerindeki kişilerle sağlıklı ilişkiler kurabilmelerine, onlarla barış ve hoşgörüyü dayalı bir ilişki geliştirebilmelerinde onlara kılavuzluk edici, yol gösterici bir rol üstlendiği söylenebilir.³⁰

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Bu çalışma Kırıkkale İl Müftülüğüne bağlı merkezde bulunan 12 Kur'an Kursuna devam eden 24 kadın kursiyerin görüşlerinin analiz edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Yaşları 33 ile 60 arasında değişen katılımcıların sadece biri dul ve yine sadece biri çocuksuz olmak üzere diğerlerinin en az bir çocuğu bulunmaktadır. Katılımcılar yaşa göre yaşam evrelerine bakıldığında genel olarak orta yaş kesiminden gelmektedir.

24 katılımcının eğitim durumu incelendiğinde 11'i ilkokul, 1'i ortaokul 7'si düz lise, 1'i İman Hatip Lisesi ve 4'ünün ise üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında 22'sinin ev hanımı olduğu ve çalışmadığı, birinin tekstil alanında çalıştığı ve bir katılımcının emekli öğretmen olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların büyük oranı en az bir yıl Kur'an Kursuna devam etmiştir ve en fazla 4 yıl devam eden kadın kursiyerler vardır. Kursu katılım süreleri çalışma için elde edilecek verilerin deneyimler ve yaşantılar açısından değerlendirilmesi noktasında yeterli bir süre olarak kabul edilmiştir.

Katılımcılardan elde edilen demografik bilgiler katılımcıların yaş, sosyo-ekonomik durum ve kurs deneyimi açısından heterojen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Kadın Kursiyerlerin Kur'an Kurslarına Katılım Amaçları

Araştırmaya katılan kursiyerlerin, "Kur'an Kursuna geliş amacımız nedir?" sorusuna verdikleri cevaplar üzerinde yapılan analiz sonucunda "Kur'an-ı Kerim öğrenmek, ezber yapmak, tecvit, mahreç öğrenmek, daha doğru ve güzel Kur'an-ı Kerim okumak, dini konularda eksiklikleri gidermek, ibadetleri daha düzgün yapmak, sosyalleşmek ve boş vakti değerlendirmek" şeklindeki kodları ortaya çıkmıştır. Bu kodlar i) Kur'an Eğitimi ve Dini Eğitim, ii) Sosyalleşme ve iii) Kaliteli vakit geçirme alanı olarak sınıflandırılmıştır.

i. Kur'an ve Din Eğitimi Hizmeti Almak

Katılımcıların çoğu onları Kur'an Kurslarına gitmeye yönelten sebepler arasında ilk olarak Kur'an ve dini eğitim hizmeti alma hususunu belirtmişlerdir. Bu durumun nedeni olarak Kur'an-ı

²⁹ İnce, "Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Kur'an Kurslarının Dinî Sosyalleşmeye Katkıları", 149-172.

³⁰ Mehmet Korkmaz, "Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: DEM Yayınları, 2018), 293.

Kerim okuyuşunu iletirmek, sure ve duaları ezberlemek, dini bilgileri tamamlamak verilmiştir. Bu anlamda katılımcılardan alınan yanıt şu şekildedir: “Dini konularda eksiklerimi gidermek amacıyla gittim, sonra surelerimi, dualarımı, namazımı daha düzenli, daha doğru bir şekilde öğrenmek, kılmak ibadetimi daha güzel şekilde yapmak için gittim” (KK6).

Günümüzde örgün eğitim süreci içinde bulunan veya bu süreci tamamlamış insanımızın büyük bir kısmı, Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okumayı; iman, ibadet, ahlak konularında temel bilgileri ve Hz. Peygamber’in hayatını önemli ölçüde bu kurumlardan öğrenmektedir³¹ DİB’in ortaya koyduğu bu durum katılımcıların Kur’an Kurslarına devam etme amaçları açısından aynı sonucu ortaya çıkarmıştır.

ii. Sosyalleşmek ve Yeni Ortam Kazanmak

Katılımcıların Kur’an Kursuna gelme sebepleri içerisinde ikinci olarak en fazla ifade edilen durum, sosyalleşme ve yeni ortamlar kazanma arayışı içerisinde olmalarıdır. Bu durum şu ifadelerde de açıkça görülmektedir: “(...) ben evde boş kalacağıma kursa gidip orda ortam değiştirmek, yeni arkadaşlar edinmenin önemli olduğunu düşündüm. (...) sosyalleşmek için gittim” (KK12).

İnce’nin çalışmasında kadınları Kur’an kursuna yönelten sebepler “dini öğrenme, dini sosyalleşme, psiko-sosyal beklentiler, boş zamanı değerlendirme” şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada öğreticilere göre, “öğrencilerin önemli bir kısmının kursa gelme amacı, dini konulardaki bilgi eksikliklerini giderme”³² olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu çalışmada “Kur’an kursu eğitiminin doğal seyrinde ortaya çıkan sosyalleşme fonksiyonunun, özellikle eğitim ve sosyoekonomik gerekçelerle dezavantajlı konumda bulunan kadınlar için daha işlevsel olduğu”³³ ve bunun nedeni olarak ise Kur’an kurslarında düzenlenen sosyal faaliyetler, yetişkin kadınlar için özel sosyal ortamlar üretmesi, onların dini duygularla bu ortamlara gönüllü katılım sağlaması ve bu sosyal davranışların kadınların toplumsal hayata entegrasyonunu kolaylaştırması verilmiştir.³⁴

Süngü’nün yetişkinlerin din eğitimine yönelik yaptığı araştırmada, yetişkin kadınların Kur’an Kursundaki eğitim-öğretim faaliyetlerine katılımlarının birinci nedeni dini amaca ulaşma, ikinci olarak da sosyal amaca ulaşma isteği olduğu belirlenmiştir.³⁵

iii. Kaliteli Zaman

Katılımcılar evde kullandıkları zaman dilimini etkili ve verimli kullanamadıklarını, Kur’an Kurslarının zamanı etkili planlama ve kullanma konusundaki faydalarını “zamanımızı düzgün kullanmayı öğreniyoruz” (K18) diyerek ifade etmişlerdir. Kur’an kurslarının zamanın faydalı işler yaparak geçirilmesine vesile olduğu vurgulanmıştır.

Kadınların Kur’an Kurslarına gitme sebepleri arasında öncelikle onların Kur’an-ı Kerim ve dini bilgiler konusunda kendilerini geliştirmek istemeleri ve sonrasında bu birliktelik ve grup ortamı

³¹ DİB, “Hukuk Müşavirliği”.

³² İnce, “Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Kur’an Kurslarının Dinî Sosyalleşmeye Katkıları”, 158.

³³ İnce, “Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Kur’an Kurslarının Dinî Sosyalleşmeye Katkıları”, 171.

³⁴ İnce, “Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Kur’an Kurslarının Dinî Sosyalleşmeye Katkıları”, 171.

³⁵ Safiye Süngü, *Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 157.

vesilesiyle ortaya çıkan farklı bir sosyal çevre kazanımı isteği karşımıza çıkmaktadır. Burada farklı akran gruplarıyla oluşan sosyal çevre onların sosyalleşmesi açısından önemli bir ortam oluşturmakta ve bu ortamın onlara sunduğu dini içerikli aktiviteler, sosyalleşmenin dini anlamda gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda kadınlara Kur'an Kurslarında verilen eğitim ve yapılan diğer faaliyetler onların gün içerisinde bu ortamlarda bulunmakla kaliteli zaman geçirmeleri için imkân sağlamaktadır.

3.3. Kur'an Kurslarının Toplumsal Fonksiyonları

Katılımcıların "Kur'an kursu hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusu bağlamında verdikleri cevaplar sonucunda ortaya çıkan kodlar üzerinden üç tema belirlenmiştir. Bunlar i) psikolojik, ii) sosyal ve iii) kadınların dini eğitimidir.

i. Psikolojik Fonksiyon

Saha araştırmamızda Kur'an kurslarının kadın kursiyerler üzerinde "psikolojik fonksiyonu" olduğu gözlemlenmiştir KK2 "Hoşumuza giderekten sevinerekten gittik (...) diyerek Kur'an Kursuna katılırken ruhsal olarak mutlu olunduğu dile getirilmiştir". KK13 ise Kur'an Kursları için "psikolojik bir merkez gibi" ifadesini kullanmıştır. Diğer katılımcılar ise benzer ifadeler kullanarak Kur'an Kurslarının ruhsal-psikolojik anlamda onların hayatları üzerinde olumlu etkiler bıraktıklarını belirtmişlerdir.

İnce de "belirli bir yaşın üzerindeki yetişkin kadınları Kur'an Kursuna yönelten nedenler arasında dindarlık algısı ile iç içe geçmiş bazı dini-psikolojik unsur ve sorunlar"³⁶ olduğuna dikkat çekmektedir.

ii. Sosyal Fonksiyon

Kadın kursiyerlerin görüşleri bağlamında Kur'an Kurslarının sosyal fonksiyonu olduğu tespit edilmiştir. "Arkadaşlık ediniyoruz, sosyalleşiyoruz, arkadaş çevremiz genişliyor" (KK11), "(...) bana çok güzel sosyal arkadaşlıklar kattığını düşünüyorum" (KK12), "(...) toplum içerisine karışmak çok güzel bir şey, önemli bir yer ve devam etmesi gereken bir kurum" (KK8), "Kur'an bahanesiyle hanımlarla beraber muhabbetimiz daha iyi oldu" (KK2), "normaldeki okuduğum şeylerdi ama arkadaş ortamıyla yapmak daha farklı, heyecan kattı" (KK3), "(...) çevre ediniyorsun, hem kursta görüşüyorsun, kurs dışında da biz birbirimizi telefonla arayıp soruyoruz, bunlara da çok faydası oluyor" (KK14) gibi ifadeler kadın katılımcıların sosyalleşmesini sağlayan etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni bir çevre ile karşılaşma, yeni arkadaşlıklar edinilmesi, toplum içerisinde bulunma gibi imkânların sağlanması Kur'an Kurslarının toplumsal açıdan kadın katılımcılara katkı sağlayan, onlara sosyal alan kazandıran önemli bir yapılanma olarak ortaya çıkmaktadır.

iii. Din Eğitimi Fonksiyonu

Kur'an kursları hakkındaki görüş bildirimleri için oluşan diğer bir kategori ise Kur'an Kurslarının Kur'an-ı Kerim ve din eğitimi fonksiyonu dur. Katılımcıların "(...) Müslüman bir ailede

³⁶ İnce, "Kur'an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre Kur'an Kurslarının Dinî Sosyalleşmeye Katkıları", 161.

doğdum ama taklidi imandan tahkiki imana geçişte Kur'an Kursunun çok faydasını gördüm" (KK16), "ilim yuvası. Eğer talep eden olursa, isteyen olursa, içten, gönülden isteyerek giden olursa çok şey öğrenir" (KK3) ifadeleri kullanılarak Kur'an Kurslarının eğitim konusundaki fonksiyonuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

Kadın kursiyerler, Kur'an Kurslarına katılım nedeni olarak Kur'an ve din eğitimi ile bilgilerini yenileme, geliştirme ve yaşantı haline getirme fırsatı bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, katılımcılar Kur'an kursları hakkındaki görüşlerini bildirirken Kur'an kurslarının özellikle 'kadınların eğitimi noktasındaki fonksiyonuna' dikkat çekmiştir.

3.4. Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşme Sürecine Etkileri

i. Kur'an Kurslarının Dini Bilgilerin Geliştirilmesi ve İbadetlere olan Katkısı

Kur'an Kursları gerçekleştirdiği görev itibarıyla dini sosyalleşmenin temel yapı taşı olan dini bilgilerin öğretildiği en kapsamlı yaygın eğitim kurumlarından biridir. Bu anlamda katılımcılardan alınan cevaplarla bu bilgi teyit edilmiş, din eğitim hizmeti bağlamında Kur'an kurslarının temel hedefleri içerisindeki kazanımların kadın kursiyerlere aktarıldığı ortaya çıkmıştır.

"Kur'an Kursu dini bilgilerinizin gelişmesine ve ibadetlerinizi yerine getirmenize bir katkı sağladı mı? Evetse, nasıl bir katkı sağladı?" sorusuna katılımcılar i) Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin öğrenimi, eksikliklerin giderilmesi, ii) doğru bilinen yanlışların düzeltilmesi ve iii) ibadetlerin doğru uygulanarak artması şeklindeki kodlarla cevap verdikleri gözlemlenmektedir. Bu noktada Kur'an-ı Kerim öğretimi açısından sure ezberleme, mahreç ve tecvit eğitimi; ibadet öğretimi konusunda ise ibadetlerin doğru yapılaş şekillerini öğrenme ve uygulama şeklindeki uygulamalar ortaya çıkmıştır.

İbadetler açısından dile getirilen diğer önemli unsurlar ise, "ibadetlerin daha bilinçli ve doğru yapılması" (KK14), "yapılan ibadetlerin nafile ibadetlerle çoğaltılarak çeşitlendirilmesi" (KK19) ve Kur'an Kurslarının din eğitimi ve uygulamaları konusunda rehber ve teşvik edici bir konumda olmasıdır.

Bir katılımcı Kur'an Kursunda öğretici tarafından verilen ödevlere nasıl hazırlandığını ve bu durumun ona kattıklarını aşağıdaki şekilde dile getirmiştir: "(...) Hocamız görev vermişti, mesela ben Uhut savaşında görevliydim. Uhut savaşını daha önce hiç duymamıştım mesela ama burada görevli olduğum için üç sayfa özet çıkardım, onu okudum. Evet, araştırdım arkadaşlarımla, konuştuk ben onları anlattım, hani bilgi sahibi de oldum. Güzel oldu" (K15).

Bu durum verilen bir ödevin tamamlanması adına hissedilen memnuniyeti ortaya çıkarırken aynı zamanda toplum içinde konuşabilme, kendini ifade edebilme noktasında da kadın katılımcılara önemli bir mesafe kat ettirmiştir. Özgüven düzeyi, bireylerin hem kendilik algılarını hem de sosyal ilişkilerini, bu çerçevede iç ve dış dünya ile uyumlu ve barışık olabilmelerini etkileyen faktörler arasında değerlendirilmektedir.³⁷ Bu anlamda Kur'an Kursları, sosyalleşmeye ve kendine olan güven

³⁷Anisa Esatı, *Ergenlerin Özgüven Oluşturmalarında Dindarlığın Rolü (Sancak Örneği)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 68.

duygusunun artırılmasına katkı sağladığı görülmüştür. Bu durum dini içerikli sosyalleşme alanı olarak dini sosyalleşmeye katkı sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

ii. Değerlere Katkılar

Katılımcıların Kur'an'ın öğretilerinden ve peygamberin hayatından esinlenerek ortaya koydukları davranışlar, toplumsal alanda yakın çevreleriyle kurdukları iletişim noktasında önemli veriler ortaya koymuştur. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda; i) öfke kontrolünü öğrenme, sakinleşme, ii) sabır, ii) dedikodudan vazgeçme, iii) hoşgörü, iv) empati kurmak, v) paylaşma ve yardımlaşma, vi) merhamet gibi kodlar Kur'an Kurslarının manevi değerleri yaşatma, hatırlatma, öğretme yönündeki katkılarını ortaya çıkarmıştır.

Öfke Kontrolünü Öğrenme, Sakinleşme: Katılımcılardan birçoğu Kur'an Kursuna katılmadan önce öfkesini kontrol edemeyen, çabuk sinirlenen kişilik yapısına sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Kur'an Kursuyla bu davranışlarının yerine daha sakin, öfke anında sağlıklı düşünerek bu durumu yok etmeye çalışan bir tutum geliştirdiklerini dile getirmişlerdir.

Sabır: Birçok katılımcı sabır konusunu vurgulayarak, hayatta sabrı gerektiren ve sabretmeyi öğreten durumlara da örnek vererek bunu Kur'an Kursları sayesinde başardıklarını dile getirmişlerdir.

Dedikodudan Vazgeçme: Kur'an kurslarının dedikodu etmekten alıkoyma, bu davranışın olumsuz bir davranış olduğu noktasında bilinçlendirme konusundaki katkılar birçok katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Bu bilinç sağlandıktan sonra, bu durumu olumlu bir davranış olarak hayatlarına aktardıklarını ifade etmişlerdir:

Hoşgörü: Birçok katılımcı ahlaki değerler açısından insanlarla iletişimde hoşgörülü olma, karşındakini anlamaya çalışma gibi davranışlar geliştirdiğini ifade etmiştir.

Empati Kurmak: Bazı katılımcılar hoşgörülü olmak ve empati yetisinin gelişmesi konusunu birlikte değerlendirmişler ve bakış açılarında gerçekleşen değişimi vurgulamışlardır. “Kursa gittikten sonra onların dertleriyle dertlenmeyi yani bir nevi empati kurmayı öğrendim. Daha duyarlı olmayı, yardımlaşma, kardeşlik duygusunu gerçekten çok geliştirdi, sonra bana karşı yapılan bir yanlışta, hatada hoşgörülü olmam gerektiğinin daha da bilincine vardım” (KK1). “(...) bakış açım değişti, mesela herkese negatif bakarken pozitif bakmaya başladım. Karşımdakini kendi yerime koyarak düşünmeye başladım. Yani dar bir çevreden daha geniş bir açı ile etrafımı daha iyi görmeye başladım” (KK19).

Paylaşmak, yardımlaşmak: Katılımcılar kursa devam ettikleri sürece hayatlarına kattıkları manevi değerlerden biri olarak yardımlaşmayı ve paylaşmayı “insanlara yardım etmek zaten önemli ama daha önemli olduğunu herkes yapınca anladık ve daha güzel örnek oldu bize” (KK1) ifadeleriyle dile getirmişlerdir. Burada kullanılan olumlu bir davranışın herkes tarafından yapılarak farkındalığın artırılması, kolektif bir şuurun ortaya çıkması, dini sosyalleşmenin boyutunu ortaya koymaktadır. Toplumda herkes tarafından yapılan ve davranış biçimi olarak topluma mal olan bu manevi unsurlar yine o toplumun parçası olma yolunda bireyler tarafından fark edilmiş ve uygulamaya çalışılmıştır. Bu

noktada Kur'an Kurslarının bu değerlerin aktarımı açısından öncü olduğu gözlenmiştir.

Yardımlaşma ve dayanışma davranışı yakın komşularla ve göçmen ailelerle olan ilişkilere de yansımıştır. Maddi durumu iyi olmayan göçmen ailelere ya da mahalle sakinlerine sağlanan maddi destek, onların manevi olarak da desteklenmesine yardımcı olurken aynı zamanda katılımcıların yakın çevrede yaşayan insanlardan haberdar olmalarına imkân sağlamıştır. Katılımcılar yardımlaşma ve dayanışma konusunda etraflarında yaşanan olumsuzluklara karşı daha duyarlı hale gelmişlerdir.

Merhamet: Bir katılımcı Kur'an kursunda "(...) daha merhametli olmayı öğrendim buna katkısı oldu" (KK1) derken, diğer katılımcı ise "(...) kurstan sonra daha merhametli olduğumu düşünmeye başladım, hani vardı bu duygu ama kurs bunları açığa çıkarttı" (KK10) ifadelerini kullanmışlardır.

iii. Dini ve Milli Değerlere Katkılar

"Kursunuzda dini ve milli değerler konusunda yapılan aktiviteler nelerdir? Örneğin Çanakkale Zaferi, 15 Temmuz gibi ...) Bu aktiviteler size ne hissettiriyor?" sorusuna verilen cevaplar, Kur'an Kurslarının bu değerlerin geliştirilmesi ve aktif olarak hayata geçirilmesi konusunda yapılan faaliyetleri ortaya koymuştur. Bu anlamda, dini değerlerin milli değerleri destekleyen bir unsur olduğu ortaya çıkmıştır.

Dini sosyalleşme anlamında Kur'an Kursunda katılımcılar tarafından toplu şekilde idrak edilen ve iştirak edilen faaliyetler kandiller, mübarek gün ve geceler, hatimler, mevlitler, yaşlı ziyaretleri, hasta ziyaretleri olarak 'dini sosyalleşme alanları' olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda çıkan diğer bir husus, milli değerler ve bu değerlerin toplumsal hayatta yaşanır olması, aslında milli ve manevi duyguların harmanlandığı ortam olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda milli ve manevi duygular birbiriyle iç içe girmiş, milli unsurların manevi unsurları etkilediği gözlenmiştir. Uygulanan belirli gün ve haftalar içerisinde 18 Mart Çanakkale Zaferi, 15 Temmuz Milli Birlik ve Demokrasi Günü, Anıtkabir Ziyaretleri ve şehit cenazelerine katılımlar, katılımcılar tarafından toplu olarak yapılan etkinlikler arasında ifade edilmiştir. Bu anlamda milli değerlere sahip çıkılması, birlikteliğin ve beraberliğin bu günlerde de birlikte hareket ederek yâd edilmesi, katılımcılarda bu değerler konusundaki farkındalığın daha da artmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda ortak değerlere sahip olunması ve bu değerlere hep birlikte sahip çıkılması, bu önemli günlerde bir araya gelip ortak faaliyetlerde bulunulması, katılımcıların dini sosyalleşmesine katkı sağlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

iv. Aile ve Yakın Çevre ile İlişkilere Katkıları

Dini sosyalleşmenin ilk evresi olarak sayılan çocukluk dönemi, aile ve yakın çevrede maruz kalınan dini etkinlikler, dini sosyalleşmenin ilk adımı olarak görülmüştür. Bu noktada kursa devam eden anneler, çocuk eğitimi ve aile içi ilişkilerde geliştirilen davranış biçimleri konusunda İslam dini ve Hz. Peygamberin yaşantısı yoluyla edindikleri bilgileri vurgulamışlardır. Edinilen bu bilgilerle katılımcılar, çocuklarının ya da torunlarının dini sosyalleşme evresindeki ilk adımlarına katkı sağladıklarını düşünmektedirler. Katılımcılar, eş ve çocuklar, anne-baba ve kayınvalide-kayınbaba

olarak aile içi ilişkiler konusunda Kur'an Kurslarının olumlu katkılarının olduğu ifade etmişlerdir.

Katılımcılar, Kur'an Kurslarına devam etmenin çocukları ile olan ilişkiler üzerindeki katkıları olarak sabırlı olmayı, onları dinleyerek anlamaya çalışmayı ve evlatlar arasında adaletin sağlanmasını, onlara karşı sevgi, şefkat ve merhamet duygularını göstermeyi öğrendiklerini ifade etmişlerdir. KK6, "Aile içinde daha hoşgörülü olmayı öğrendim, aile içinde bazı davranışlara tepkilerim daha yumuşak, daha olumlu oldu" diyerek davranışlarındaki olumlu değişikliği ifade etmiştir.

Aile ilişkilerinde ortaya konulan davranışlar, bu davranışların Kur'an Kurslarına katılımın sağlanmasıyla olumlu yönde değişmesi ve ilişkilerde meydana gelen düzelmeler yakın çevre açısından da tespit edilmiştir. Bu çerçevede yakın çevreyle olan ilişkilerde kul hakkının gözetimi, sorumluluk bilinci, akraba ziyareti gibi davranış türlerinin yaygınlaştığı tespit edilmiştir.

Bazı katılımcılar kul hakkı, komşu hakkı konusunda daha dikkatli davrandıklarını belirtirken; "komşu hakkına daha çok dikkat ettim sesli olsun, bir şey verirken olsun kırmamaya daha çok özen gösterdim, etkisi oldu" (KK15), "(...) çevrede birilerinin kul hakkına girecek miyim diye düşünmeye başladım bana bu etkileri daha fazla oldu" (KK9) ifadelerini kullanmıştır.

Çevre ile olan ilişkiler konusunda birçok katılımcının dikkat çektiği diğer bir husus ise sorumluluk bilinci konusunda farkındalığın oluşmasıdır. Bu sorumluluk bilinci ile ortaya çıkan, insan ilişkilerinde önemli yere sahip olan hasta ziyareti, engellilere karşı duyarlılık gibi davranışlara da dikkat çekilmiştir.

Kur'an Kursları aynı bölgede yaşayan insanları bir araya getirerek onların tanışmalarına, birlikte bir şeyler paylaşarak arkadaşlık geliştirmelerine fayda sağlamakta ve kurs dışında da bu ilişkilerin olumlu bir şekilde ilerlemesine vesile olmaktadır. Kur'an Kursları bulunduğu bölgede birbirini tanıyan, dostluk ilişkisi geliştirerek bu durumu iyi ve kötü günde birliktelik sağlamak kaydıyla devam ettiren komşulukları ve arkadaşlıkları ortaya çıkarmaktadır.

Psikolojik ve sosyal açıdan kadınların yaşamış oldukları sorunlar ile baş etme düzeyleri farklılık gösterdiğinden, bu kadınların daha dışa dönük olmaları ve kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için desteklenmeleri ve sosyalleşmeleri gerekmektedir.³⁸ Kur'an Kurslarında edinilen dini bilgiler vasıtasıyla dini açıdan manevi ve kültürel değerleri edinen ve bu sayede dini anlamda sosyalleşen kadın katılımcılar, kendi içinde ve yakın çevrede yaşadığı sorunlar ile baş etme sürecinde daha başarılı olmaktadır. Ev ortamından uzaklaşan kadınlar Kur'an Kurslarının onlar için oluşturduğu yeni alanlardan faydalanmaları ve yeni arkadaşlıklar edinmeleri sebebiyle topluma entegre olma açısından daha aktif bir sosyalleşme süreci yaşamaktadır.

v. Zamanı Planlama ve Kaliteli Vakit Geçirmeye Katkıları

"Kur'an kursuna katılmak günlük rutin işlerinizi düzenleme açısından hayatınızı nasıl etkiledi? Düzenlemeye nasıl bir katkısı oldu?" sorusuna verilen cevaplar, Kur'an Kurslarına katılımın günlük hayatı planlama ve aile ile geçirilen vaktin daha kaliteli hale gelmesi açısından önemli veriler ortaya

³⁸ Ayla Tuzcu ve Ayşegül Ilgaz, "Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 7/1 (Mart 2015), 56-67.

çıkarmıştır. Rutin işlerin Kur'an Kursuna geliş gidiş saatlerine göre düzenlenmesi, diğer aktivitelerin belirli saat dilimlerinde planlanması ve bu planlamaya riayet edilmesi için özel bir çaba sarf edildiği ve böylelikle aslında zaman bulunamayıp gerçekleşmeyen rutin işler ya da aile ile yapılmak istenen aktiviteler düzenli ve planlı bir şekilde işlemeye başlamıştır. "Çocuklarımla daha güzel ilgilendim evimle yani her şeyle arkadaşlarıma her şeye vakit ayırmaya başladım" (K10) ifadeleri de yine bu durumu destekler niteliktedir. Kursa devam eden annelerin bu noktada aile bireylerini de teşvik ettiği ve hep birlikte planlanan bu düzen çerçevesinde yaşanmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Bu noktada evde planlayıcı olarak annelerin diğer aile fertleri üzerindeki olumlu etkisi ve bu düzenlemeler sayesinde toplu olarak aile bireylerinde oluşan olumlu davranışlar katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

Kur'an Kurslarındaki derslere hazırlanmaya yönelik verilen ödevlerin tamamlanması için ayrılan zaman dilimi, katılımcılar için kendilerine özgü zaman olarak nitelendirilmiş, Kur'an Kursu öncesinde böylesine özel bir alanın oluşmadığı gerçeği de ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar için evlerinin dışında, ev işlerinin dışında kendini geliştirebileceği aktivitelerin varlığı ve bunlara katılma duygusu onlarda heyecan yaratmış, kendilerine inanarak toplum içinde bir şeyleri yapabilme güvenine sahip olmuşlardır.

vi. Ruhsal- Manevi Doyumun Sağlanmasına katkısı

"Kursa gelmek size nasıl hissettiriyor?" sorusuna verilen cevaplar "Huzur, manevi doyum, rahatlama, mutlu hissetme, heyecan duyma, enerjik olma" şeklindeki kodları oluşturmuş ve bu kodlar kursların katılımcılar için ruhsal bir rahatlama ve ahiret için hazırlık alanı olmak üzere iki tema ortaya çıkarmıştır.

Bazı katılımcılar, Kur'an kurslarını dünya telaşından ve stresinden uzaklaştıran, günahlardan arındıran ve ahiret hazırlığı yapılan manevi bir doyum merkezi, rahatlama alanı olarak görüp, huzurun kaynağını bu duruma bağlamaktadırlar. "(...) Kendimi burada ahirete hazırlanmış hissediyorum. Başka eksikliklerimi gidermenin mutluluğunu yaşıyorum, manevi mutluluğunu yaşıyorum. Kur'an okurken huzur buluyorum" (KK1), "huzurlu oluyorum yani, kaygılarımı atıp geliyorum, oranın havası bir bambaşka oluyor" (KK7), "(...) bütün dünyadan sıyrılıp orda kendimi rahat bir ortamda hissediyordum. Çok iyi geldi bana ruh sağlığı olarak, bedensel olarak" (KK13), "oraya gidince var ya her şeyi unutupyorsun, evin, aklına ne gelirse, dışarıdaki her şeyleri unutupyorsun, ama kurs olmadığı zaman insan kendini boşlukta hissediyor" (KK17), "(...) sevap aldım diye huzur buluyorsun ne bileyim ben orda birkaç kişi ile konuşuyorsun, kafan dağılıyor huzur mutluluk buluyorsun" (KK18) şeklinde verilen ifadeler manevi bir doyum ve rahatlama merkezi olarak rutin hayatta yaşanan sorunlardan ve stresten uzaklaşma alanı olması sebebiyle Kur'an Kurslarının kadınlar açısından önemini ortaya koymaktadır.

vii. Çok Kültürlü Ortamlara Sağlanan Katkılar

Kur'an Kurslarının yaş, kültür, ırk ve yaşam çevresi bakımından farklı değişkenleri bir arada

taşıyan bir katılımcı yapısına sahip kurumlar olduğu gerçeği katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Kur'an kursları çok kültürlü ortamların ortaya çıktığı eğitim alanlarıdır. Katılımcıların ortaya koydukları düşünceler vasıtasıyla, çok kültürlü ortamlarda onların birbirlerine olan yaklaşımları, davranış şekilleri gibi durumlar hakkında da veri elde etme imkânı sağlamıştır.

3.5. Kur'an Kurslarının Oluşturduğu Sosyalleşme Alanları

Katılımcıların verdiği cevaplar, Kur'an Kurslarında yapılan dini ve sosyal aktivitelerin katılımcılar için çeşitli sosyalleşme alanları oluşturduğunu ortaya koymuş ve bu sosyalleşme alanları dini sosyalleşmenin gerçekleşmesi için zemin hazırlamıştır. Öncelikle Kur'an Kurslarının temel amaçları içerisinde yer alan Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin öğretilmesi bu kurumlarda toplu öğrenme ve toplu ibadetlerin (hatimler, dualar, mukabele, iftar etkinlikleri, sohbetler ve mevlitler) yapılmasına imkân sağlamaktadır. Oluşan bu topluluk, birliktelik duygusunu pekiştirmiş ve yalnız yapılan ibadetlerle kıyaslandığında manevi etkinin daha fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Dini faaliyetlerin yanı sıra kermesler, yardım faaliyetleri, hasta ziyaretleri, taziyeler, şehitlik ziyaretleri, fidan dikme, geziler ve konferanslar da katılımcıların toplu olarak yaptıkları faaliyetler arasında sayılmaktadır. Bütün bunlar birlikte hareket etmeyi ve içerdiği dini unsurlar nedeniyle de dini sosyalleşmeyi geliştiren durumlardır.

Birçok katılımcı Kur'an Kurslarını sadece dini bilgilerin öğrenildiği yer olarak nitelememekte diğer sosyal aktivitelerin de yoğun olarak sunulduğu bir eğitim yeri olarak görmektedir. Bu mekanlarda, birlikte yapılan kahvaltılar, sohbetler, düzenlenen konferanslar, sosyal etkinlikler ile samimiyet, üzüntü, sevinç, mutluluk gibi duyguların paylaşımı gibi hususlar katılımcılar için sosyal ve manevi bir atmosfer oluşturmaktadır.

Bir şeyler öğrenmenin yanı sıra "oradaki o manevi duyguyu benimsemek, orada farklı yüzlerle beraber olmak, sosyalleşmek insanlarla bir nebze olsa yardımlaşmak" (KK20) katılımcıların Kur'an Kurslarında bulunma isteğini arttırmıştır. Bütün bu yaşananlar onların hayata olan bakış açılarını değiştirmiş ve bu ortamdan mahrum kalmak, onlar için artık bir eksiklik sayılmıştır. "Sosyal anlamda, psikolojik anlamda" bu merkezlerden faydalanmak için geldiğini bildiren KK20 "hiçbir Kur'an Kursu hocasını, bu kurslarda edindiği arkadaşlıkları" unutamadığını, Kur'an kursunda dinlediği ayeti evde de dinlemesine rağmen aynı hazzı yaşamadığını beyan etmiştir. Bu noktada orada oluşan manevi ortamı başka ortamlarda yaşamadıklarını vurgulamışlardır. Bazı katılımcılar bu anlamda sosyalleşme kelimesini özellikle kullanmış, "Kur'an Kursunda yapılan aktiviteler sosyalleşmemizi sağladı" (KK21), "topluya sosyalleşiyoruz, bizim için yeni bir ortam, değişik bir ortam oluyor" (KK1) ifadelerine yer vermişlerdir.

Katılımcıların anlatımlarında özellikle "*toplulu olarak*" kelimesinin birçok defa tekrarlandığı dikkat çekmektedir. Bu topluluk olma, birlikte olma hissinin uyandırdığı duygular Kur'an Kurslarına iştirakin de en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır: "Güzel toplu bir şekilde bizde

öyle kılmıştık cumaları” (KK23), “Ramazan ayında hatim yapıyoruz zaten, mukabele yapıyoruz, hatimler yapıyoruz düzenli olarak, iftar yemekleri veriliyor, iftar saatinde bütün komşular olsun arkadaşlar herkes bir şeyler yapıp çok hoş oluyor, sonra teravih namazında buluşuyoruz toplu olarak çok güzel oluyor huşu içinde teravih namazını kılıyoruz çok güzel geçiyor” (KK1). Söz konusu bu ifadeler yine toplu yapılan ibadetlerin, dini unsurların sosyalleşmeye olan etkisi ve bu anlamda dini sosyalleşmenin Kur’an Kursları vasıtasıyla daha etkin hale geldiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Kur’an Kurslarının dini sosyalleşmeye olan katkısı; sosyal çevre edinme, arkadaş ortamı edinme, arkadaş ortamında güzel vakit geçirme şeklinde katılımcılar tarafından ortak bir dille ifade edilmiştir. Kur’an Kurslarında uygulanan, teşvik edilen aktivitelerin yeni bir sosyal çevre oluşturduğu, yeni bir faaliyet alanı ortaya koyduğu gözlemlenmiştir. Bu ortamlar, kişilerin birbiriyle tanışmalarına, ortak hareket etme kabiliyeti kazanmalarına vesile olmaktadır. Katılımcıların kurs ortamlarında edindikleri bu ilişkileri kurs dışında da devam ettirdiği tespit edilmiştir.

SONUÇ

Bireyin içinde yaşadığı toplumun bir parçası olabilmek için o toplumun benimsediği inançları, değerleri, dilini, yaşam tarzını ve kültürünü içselleştirerek o topluma dahil olma süreci sosyalleşme süreci olarak görülmüştür. Bu süreç, bireyin sahip olduğu tüm inanışları, davranışları ve yaşam tarzını etkileyerek bireyi o toplumda yaşamaya hazır hale getirmektedir. Din ise, sosyalleşme süreci içerisinde bireyin yaşadığı toplumun inançlarını ve değer yargılarını ortaya koyan, insanların tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkileri ve toplumsal hayatı belirleyen bir kurumdur. Bireyin sosyalleşme sürecinde kazandığı toplumsal kimlik, dini kimliğini de içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda bireyin toplumun inançları ile etkileşimi dini yönelimini de belirlemekte ve kişinin dini sosyalleşmesine etki etmektedir. Bireyin yaşadığı toplumda, dini eğiliminin şekillenmesinde etkin rol oynayan kurumların başında aileden sonra din eğitimi gelmektedir. Kur’an Kursları da yaygın eğitim kurumları olarak din eğitimi, danışmanlık hizmetleri ve sunulan sosyal faaliyetler açısından dini sosyalleşmeye katkı sağlayan çok fonksiyonlu bir kurumdur.

Bu çalışma katılımcıların Kur’an kurslarına katılım amaçları açısından; i) Kur’an ve din eğitimi hizmeti almak, ii) sosyalleşmek, yeni ortam kazanmak, iii) kaliteli zaman geçirmek olmak üzere üç ana tema tespit edilmiştir. Kur’an eğitimi ve din eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığının da Kur’an kursu katılımcıları için hedeflediği temel kazanımlar arasında yer almakla birlikte, katılımcıların da kursa geliş amaçları arasında ilk sırada dile getirdikleri unsurdur. Bu hizmeti alırken katılımcıların beklentileri noktasında farklılıklara rastlanmış, bunlar Kur’an-ı Kerim’i öğrenme, tecvit öğrenme, Kur’an-ı Kerim okuyuşunda ilerleme, dini bilgilerdeki eksiklikleri giderme, yanlış bilinen bilgilerin ya da yanlış uygulanan ibadetlerin doğrusunu öğrenme olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların Kur’an kurslarına katılmaları için belirtilen ikinci önemli sebep ise sosyalleşmek, yeni bir ortamda yeni insanlarla tanışarak birlikte faaliyetler yapmak olarak dile getirilmiştir. Üçüncü olarak en çok ifade edilen sebep yine bir anlamda sosyalleşmenin de bir parçası olarak Kur’an

kurslarında geçirilen ve geçirilmek istenen kaliteli zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır. Sosyalleşme ve kaliteli zaman geçirme olarak nitelendirilen bu iki neden, yetişkin kadınların ev ortamından başka alanlarda yeni insanlarla onları mutlu ve huzurlu kılacak yeni eylemler arama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda evde yapılan rutin işler ve günlük hayatın durağan ve olağan hali, onları yeni arayışlar içerisine sokmuş, geniş bir yaş aralığı yelpazesıyla hizmet veren Kur'an Kursları onlar için değerlendirilmesi gereken bir eğitim ve faaliyet alanı olarak görülmüştür. Kur'an Kurslarında verilen dini eğitim ve sunulan sosyal faaliyetler, onların yeni bir ortamda yeni insanlarla daha kaliteli zaman dilimleri yaşayarak, hayata devam etmeleri anlamında önemli bir unsur olarak görülmüş ve bu amaçlar doğrultusunda Kur'an Kurslarında eğitim almaya karar verdikleri saptanmıştır.

Kur'an kurslarının toplumsal fonksiyonlarına açısından ise; i) psikolojik, ii) sosyalleşme, iii) din eğitimi fonksiyonu temaları belirlenmiştir. Kur'an Kurslarına devamla katılımcılar üzerinde oluşan psikolojik ve manevi rahatlama, bu kursların bir huzur bulma merkezi olarak görülmesine sebep olmuş, bu anlamda kadınların psikolojisini olumlu yönde etkileyen bir fonksiyona sahip olduğu saptanmıştır. Katılımcılara sosyalleşecekleri ortamların sağlanması ve bizzat eğitim aldıkları ortamda tanıştıkları yeni arkadaşlarla ve onlara verilen görevlerle onların toplumun bir parçası olduklarının hatırlatılması ve onların topluma katılmalarının sağlanması Kur'an Kurslarının sosyalleştirme fonksiyonu olduğunu ortaya koymuştur. Kurslarda yapılan faaliyetlerin yoğun olarak dini unsurlar içermesi ve katılımcıların aktif olarak bu uygulamaların içinde olması dini sosyalleşmenin sürecinin Kur'an Kurslarında devam ettiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Kur'an Kursları katılımcılar için severek iştirak ettikleri sosyalleşme alanıdır.

Toplumsal sosyalizasyonu sağlayan unsurlar olarak milli ve manevi değerlerin aktarılması ve bu değerlerin benimsenmesi açısından Kur'an Kurslarının önemli bir misyon taşıdığı ortaya çıkmıştır. Milli ve manevi değerler konusunda var olan farkındalık, Kur'an Kurslarında bu konular üzerinde yapılan dersler, sohbetler ve faaliyetler neticesinde pekiştirilmiş, katılımcılar toplumsal değerleri benimsemiş ve bunları içselleştirerek toplumun bir parçası olduklarını hissetmişlerdir. Katılımcıların yaşantılarına aktardıkları manevi değerler; öfke kontrolünü öğrenme, sakinleşme, sabır, dedikodudan vazgeçme, hoşgörü, empati kurma, paylaşma, yardımlaşma, merhamet ve benzeridir.

Kur'an Kurslarında katılımcılar tarafından toplu şekilde idrak edilen ve iştirak edilen faaliyetler kandiller, mübarek gün ve geceler, hatimler, mevlitler, yaşlı ziyaretleri, hasta ziyaretleri, toplu ibadetler, dualar, mukabeleler, iftar etkinlikleri, sohbetler şeklinde sıralanabilecek çeşitli sosyalleşme alanları oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Dini ve milli değerlerin birbirini tamamlayan iki önemli unsur olduğunu ortaya koymuştur. Bunların yanı sıra kermesler, yardım faaliyetleri, taziyeler, şehitlik ziyaretleri, fidan dikme, geziler ve konferanslar, uygulanan belirli gün ve haftalar içerisinde 18 Mart Çanakkale Zaferi, 15 Temmuz Milli Birlik ve Demokrasi Günü etkinlikleri, Anıtkabir ziyaretleri de katılımcıların toplu olarak yaptıkları faaliyetler olarak sosyalleşme alanları olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, Kur'an Kursları dini eğitim haricinde sosyal faaliyetlerin planlaması, uygulanması ve

günlük hayatın bir parçası haline getirilmesi konusunda rehberlik eden yaygın eğitim merkezleridir.

Kur'an Kurslarına katılımın, kadın kursiyerlerin günlük hayatını planlamada önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar rutin işlerin yoğunluğu ve evde bu işlerle geçirilen zaman dilimini kayıp olarak görmüşler ve Kur'an Kursu için ayrılan zamanın günlük hayatı etkili bir şekilde planladığını bildirmişlerdir. Bu etkili planlama aile içinde çocuklar ve eş ile geçirilen zaman dilimine yansımış ve kaliteli zaman dilimleri oluşturulmasına, birlikte yapılan aktivitelerin de çoğalmasına katkı sağlamıştır.

Kur'an Kurslarının sadece din eğitimi değil, birçok alanda hizmet vermesi katılımcıların çok yönlü bir eğitim sürecinden geçtiklerini ortaya koymaktadır. Kur'an Kursları vasıtasıyla dini açıdan donanımlı hale gelmiş, ibadetlerini yaparak manevi huzura ulaşmış kadınların sosyal yetilerinin daha güçlü olduğu, çevrelere karşı daha duyarlı hissederek doğru davranış şekillerini yansıtmaya çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Kur'an Kurslarında kadınlara verilen ödevler ve görevler onların toplum içerisinde kendilerini ifade etmeleri, kendine güvenme ve birey olarak değerli hissetmeleri açısından önemli katkılar sağlamıştır. Bu anlamda Kur'an Kursları kadınların sosyalleştikleri, dini ya da sosyal içerikli unsurlar açısından zamanlarını kaliteli bir şekilde geçirdikleri önemli bir din sosyalleşme merkezidir.

KAYNAKÇA

- Alparslan Özkan, Feyza Nur. "Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kuran Kursları" *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (Haziran 2017), 65-82.
- Birekul, Mehmet. "Aile ve Dinî Sosyalleşme", *Aile Sosyolojisi Yazıları*. ed. Mustafa Aydın. 141-155. İstanbul: Açılım Kitap, 1. Basım, 2014.
- Burawoy, Michael. "Reconstructing social theories" *Power and Resistance in the Modern Metropolis*. ed. Michael Burawoy vd, 9. Berkeley: University of California Press, 1991.
- Cebeci, Suat. *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 1996.
- Çoştı, Yakup, "Toplumsallaşma ve Din". *Din Sosyolojisi*. ed. İhsan Çapçioğlu ve Niyazi Akyüz. 325-341. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Baskı, 2015.
- Çoştı, Yakup, *Toplumsallaşma ve Dindarlık (Samsun Örneği)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Basım, 2011.
- Çoştı, Yakup. "Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9 / 2 (Nisan 2009): 117-140.
- Çoştı, Yakup ve Kocalan, Elif Büşra, "Religious Socialization in Turkey". *Sociology of Religion in Turkey*. ed. Z. Ağlıkaya-Şahin, A. Yapıcı, S. Demmrich. 99-122. İstanbul: Çamlıca Publications, 2021.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, "Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü". Erişim 13 Ocak 2022. <https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/489>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, "Hukuk Müşavirliği". Erişim 13 Ocak 2022. <https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/detay/180/diyamet-i%C5%9Fleri-ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-kur%E2%80%99an-e%C4%9Fitim-ve-%C3%B6%C4%9Fretim-y%C3%B6nelik-kurslar-ile-%C3%B6%C4%9Frenci-yurt-ve-pansiyonlar%C4%B1-y%C3%B6netmeli%C4%9Fi>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı, "Terme Müftülüğü" Erişim 13 Şubat 2022. <https://samsun.diyamet.gov.tr/terme/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal2&ContentId=hizmet-ici-egitim>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Hadislerle İslam". Erişim 1 Ocak 2022. <https://hadislerleislam.diyamet.gov.tr/sayfa.php?CILT=4&SAYFA=141>
- Esati, Anisa. *Ergenlerin Özgüven Oluşturmalarında Dindarlığın Rolü (Sancak Örneği)*. Bursa: Uludağ

- Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 12. Baskı, 2010.
- İnce, Abdullah. “(Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur’an Kurslarının Dini sosyalleşmeye Katkıları”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Diyanet İlmî Dergisi* 53/2 (Nisan 2017), 149-174.
- İnce, Abdullah. “Türkiye’de Yetişkin Kadınlara Yönelik Kur’an Kursları Politika ve Uygulama Önerileri” *Seta* 254 (Ağustos 2018), 7-29.
- Kılavuz, Mehmet Akif. *Kur’an Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Yayınları, 1. Baskı, 2005.
- Koç, Ahmet. “Kur’ân Kurslarında Din Eğitimi.” *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. vd. 375-405. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Baskı, 2014.
- Korkmaz, Mehmet. “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Sorunları”. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. ed. Mustafa Köylü. 319-368. İstanbul: DEM Yayınları, 1. Baskı, 2018.
- Kur’an-ı Kerim Meali. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Okumuş, Ejder. “Din ve Sosyalleşme”. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/11 (Eylül 2014), 429-454.
- Punch, F Keith. *Sosyal Araştırmalara Giriş; Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. çev: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep A. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014.
- Safiye Süngü. *Kur’an Kurslarında Yetişkin Kadınların Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Tuzcu, Ayla ve Ayşegül Ilgaz, “Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 7/1 (Mart 2015), 56-67.
- Yazıcıoğlu, Yahşi vd. *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2014.
- Yıldırım, Ali vd. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- 2019-2020 Yılına Ait Kırıkkale İl Müftülüğü’ne Bağlı Kuran Kursları ile İlgili Genel Bilgiler (01.05.2020).

